

Katalog der Handschriften der Domstiftsbibliothek Bautzen, bearbeitet von Ulrike Spyra und Birgit Mitzscherlich unter Mitarbeit von Christoph Mackert und Agnes Scholla. Mit einer Einführung von Enno Bünz. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag 2012. (Quellen und Materialien zur sächsischen Geschichte und Volkskunde; 4), 344 S.

Kónc lěta 2012 wuńdže w Lipsku katalog rukopisow tachantskeje biblioteki w Budyšinje. Je to přenja čišćana přiručk a, kotraž wotkrywa slědźerjam a dalšim zajimcam wobstatk tuteje zběrki. Cil publikacije je, wšě kruchi rukopisneho wotdźěla biblioteki, kotrež njeměle so zaměnić z rukopisnym materialom archiwa, wot srjedźowěka hač do 20. lěttotka zjimać, wopisać a jich wobsah skrótka předstajić. Jednotliwe rukopisy namakaja so při tym tež w druhich dźělach biblioteki – pak we wotdźělu za inkunable, pak pola liturgiskeje literatury. Naročnosť projekta ležeše wosebje w dołhosći wotdźělaneho časoweho wotrězka kaž tež we falowanju předdźělow. Tak eksistowaše do zestajenja noweho kataloga jenož starši, w 30tych lětach zašeho lěttotka wudźělany cedlowy katalog, kiž běše dosć njedokładny a njedospołny. Zaměr wotdźělarjow tuž njebě hluboke dodniće jednotliwych kruchow, ale zestajenje inventara a dźěloweho instrumenta za dalše slědženja. Hłowne dźěle jednotliwych rukopisow, datěrowanje a wonkowne wopisanje mějachu so zapřijeć a systematisce zestajeć. Při tym pokazuja wotdźělarjo publikacije sami na zdźěla nachwilny charakter swojeho dźěla, wšako móža hlubše a dokładniše slědženja w přichodže jednotliwe podača wudospołnić abo samo rewidować (hl. str. 5 sl., str. 217). Njehladajo na to pjelni publikacija ze swojim zaměrom dwójnu dźěru w dotalnych slědženjach: Na jednym boku zběhnje wona předležacu literaturu wo bibliotece Budyskeho kolegiatneho wustawa po rozsahu na nowy niwow – hač dotal je jenož mało detailowych abo zjimacych studijow wo tutym knižnym wobstatku wušło (str. 21, nózka 21, str. 40, nózka 2), čišćany, šěroko recipujomny přehlad, kaž hižo naspomnjene, scyła hišće njepředležese. Hakle hišće njewozjewjena disertacija Lipšćana Hermanna Kinne drje budže so nadrobnišo z bibliotekskimi stawiznami Budyskeho kolegiatneho wustawa zaběrać (str. 31, nózka 95). Na druhim boku je katalog wažny element za dalše wuslědženje bibliotekskich stawiznow duchownych wustawow a Hornjeje Łužicy scyła.

Iniciatiwa k wudźělanju předležaceje publikacije wuchadžeše wot renoměrowaneho Lipšćanskeho centruma za rukopisy a jeho nawody dr. Christoph Mackerta. We wobłuku projekta Němskeho slědźerskeho towarstwa (Deutsche Forschungsgemeinschaft = DFG) wěnowachu so wot lěta 2002 dr. Agnes Scholla, dr. Ulrike Spyra a dr. Christoph Mackert srjedźowěkowski manuskriptam, nowočasne kruchi wotdźělaše nawodnica tachantskeho archiwa dr. Birgit Mitzscherlich, při čimž zložowaše so pola serbskich rukopisow na pomoc sobudźělaćerjow Serbskeho instituta w Budyšinje a Instituta za sorabistiku w Lipsku. W přichodže budže katalog tež přistupny na internetowej stronje www.manuscripta-mediaevalia.de.

Cyła publikacija njewopřijimuje pak jenož rzy katalog, ale rozrjaduje so na wjacore dźěle. Spočatk twori zawod Lipšćanskeho profesora za sakske krajne stawizny Enna Bünza, w kotrymž podawa so krótki, ale funděrowany přehlad wo stawiznach kolegiatneho wustawa a jeho biblioteki. Tak wujasni so wužiwarjam nastace wopisaneje manuskriptoweje zběrki, a zarjadowanje do šěršeho konteksta druhich slědženjow ke kolegiatnym wustawam pomha jeje wuznam a wšelake charakteristika lěpje rozumić. Rukopisna biblioteka njeje z něhdže 300 jednotkami samo na sebi jara wulka. Na jednym boku pak ma so z toho wuchadžeć, zo předleži džensa jenož mały dźěl něhdyšeho wobstatka. Na druhim boku je poměrnje snadny wobjim zhromadny specifikum wosebje zažnych knižnych zběrkow kolegiatnych wustawow. Jako swětni duchowni

móžachu kanonikojo swójske knižne zběrki wutworić, tak zo běše potřeba za zhromadnymi bibliotekami, kaž namakamy je na příklad w klóštrach, mała. Centralna zběrka rukopisow njeje tuž w přenjeje měrje wuslědk systematiskeho zběranja a hromadženja, ale wuwijaše so wosebje přez dary jednotliwych kanonikow a druhich wosobow. Hižo za srjedžowěk su knižne zawostajenstwa na dobro kolegiatneho wustawa dopokazane. Hakle w zažnym nowowěku pak wuwi so samostatna biblioteka ze swójskimi rumnosćemi a bibliotekarom.

Na historiski zawod slěduje katalog sam. Spočatnje so wšě rukopisy ze signaturu a titulom zjimaja, po tym slěduje wobšěrniše předstajenje jednotliwych kruchow. Tutón džěl rozrjaduje so na dwě jednotce: sprěnja džěl z materialom srjedžowěka a zažneho nowowěka, zdruha džěl z nowočasnymi, t. r. tež serbskimi rukopisami. Hłownje sčěhuje tute rozrjadowanje slědej signaturow w bibliotece samej, z čimž wotpowěduje katalog směrnicam DFG. Wotchilenja běchu jeničce při zarjadowanju hač dotal njedatěrowaných rukopisow (signatury M II) a jednotliwych druhich kruchow třěbne. Při tym mělo so wobkedźbować, zo je system signaturow sam džěraty, zo bychu so ewentuelne nowonamakanki móhli lochšo zarjadować.

W srjedžowěkowski dźělu wopisuje so dohromady 34 rukopisow, kotraž pochadźeja předewšěm z 15. a 16. lěstotka. Jedna so tu wosebje wo teologisku a juristisku literaturu kaž tež kemšace knihi. Na příklad namakamy wšelake missale, zběrki kanoniskeho prawa a teologiske rukopisy. Jónkrótne je při tym na příklad teologiska zběrka M I 27, kotraž wobsahuje modlitwowy program z wobličěnom wužitka jednotliwych modlitwow a doporučenjom, sebi wotpis woneje zběrki pola wotpowědného klóštra skazać.¹ Najstarše fragmenty, kotraž datěruja so samo na čas do nastaća kolegiatneho wustawa spočatk 13. lěstotka, su džensa jenož jako džěle wobalkow młódsich rukopisow zachowane. W zažnonowowěkowym džělu přidruži so 77 kruchow, při čimž wučinjeja tu zapiski wo uniwersitnych čitanjach wosebje ze šleskeho a českeho ruma najwjetši džěl. Tute wobjednawaja teologiske, přirodowědomostne a filozofiske temy.

System wopisanja rukopisow orientuje so w tutym přěnim džělu kataloga na směrnicach DFG za wopisanje srjedžowěkowski rukopisow, mjeztym zo so za zažny nowowěk wot doporučenjow DFG wotchila.² Tak sčěhuje na signaturu, titul a krótke hesłowe charakterizowanje rukopisa wobšěrne wopisanje wonkowneho napohlada: Předstaja so material, datěrowanje, wobškodženja, wodowe znaki, woršty, foliěrowanje, zarjadowanje stronow, pismo, wupyšenja (iniciales, miniatury), wobalka a prowenienca, eksplícitnje pomjenujetaj so pisar a předchadźacy wobsedźer. Sčěhuje wopisanje wobsaha, při čimž so wšitke džěle jednoho rukopisa jednotliwje wobjednawaja. Jeli wobsteji rukopis z přěnjotnje samostatnych fasciklow, so tež jich wonkowne kajkosće jednotliwje podawaja. Relewantna literatura abo edicije so mjenuja. Katalogizaty su cyłkownje jara dokładnje wudžělane a podawaja dobry začišć wo jednotliwych kruchach. Kritizować móhlo so jeničce trochu njeprěwidne zarjadowanje zapisow přewažnje jako běžny tekst. Jednotliwe kategorije kaž na př. „woršty“, „wobalka“ abo „prowenienca“ so drje zdžěla eksplícitnje mjenuja a přez dwudypk wotsadźuja. Faluje pak husto opti-

¹ Falk Eisermann/Christoph Mackert, Vom Handel mit Gebeten – ‚Der Wingarte Jesu‘, eine neue Quelle zur planmäßigen Verbreitung von Gebetstexten im späten Mittelalter. W: Zur Erforschung mittelalterlicher Bibliotheken. Chancen – Entwicklungen – Perspektiven, wudałoj Andrea Rapp a Michael Embach. Frankfurt/M. 2009 (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie; Sonderband 97), str. 61–99.

² Richtlinien Handschriftenkatalogisierung, Bonn-Bad Godesberg ⁵1992. Tež pod: <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/HSKRICH.htm>.

ske wotmjezowanie přez wariěrowanje wotstawkow, formatěrowanje pismikow abo započatk z noweje linki.³ Tež slěd a forma wobdžělanja katalogizatow njejskej runostajnej. Na přikład wobdžěła so foliěrowanje zdžěła w kategoriji „woršty“, zdžěła nje-wotwisnje a zdžěła scyła nic, při čimž so jako wotmjezowanie raz semikolony, raz komy a raz dypki wužiwaja.⁴ Husto faluja jednotliwe kategorije. Tež hdyž njejsu wo nich w jednotliwych padach žane informacije přistupne, by šematiske wobdžělanje jednotneho formulara přehladniše było.⁵ Na druhim boku slěduje zarjadowanje katalogizatow Budyskeho přehlada we wulkej měrje konwencijam, kotrež so w podobnych publikacijach naložuja.⁶

Na přeni džěl kataloga wo srjedzowěku a zažnym nowowěku přizamknje so wobrazowy džěl, kiž prezentuje eksemplarisce fotowe reprodukcije wubranych kruchow. Wone katalog jara derje wudospołnjeja a skića čitarrej móžnosć, jednotliwe rukopisy tež wizuelnje zeznać. Skutkowne su wosebje rjane srjedzowěkowske miniatury a iniale (na př. str. 201 a 208) abo tež spočatne strony přeložka biblije Jurja Hawštyna Swětlika (str. 210 sl.).

Hišće bóle dispartny hač zažny wobstatk biblioteki je jeje nowočasnny džěl. K nje-mu sluša dohromady 182 kruchow, kotrež pochadžeja wosebje z 18. a 19. lětstotka. Jenož jednotliwe džěle rukopisow su zažnišeho pochada, runje tak datěruje so mało kruchow na 20. lětstotk. 36 rukopisow wopřijimuje wjetše abo mjeńše serbske podžěle. Wobsahowje dominuja tu teologiske temy, wosebje přitřechi to za serbske kruchi, kotrež wobsahuja předewšěm předowanja a dalšu duchownnu literaturu. Serbski wobstatk wotewěra drje hłownje tři slědženske směry⁷: Sprěnja su přidatnje k hižo předležacej lingwistiskej literaturje wo serbskich rukopisach tachantstwa dalše rěčespytne slědženja móžne. Zdruha skići material za biografiske a prozopografiske přepytowanja wo serbskich kanonikach. Třeće, hač dotal scyła hišće njewotkryte slědženske polo twori wobsahowa analiza pastoralneje literatury, kotraž móhła předstawy wo duchownym a mentalnym swěće katolskich Serbow wosebje we 18. a 19. lětstotku pohlubšić.

Zarjadowanje katalogizatow wotchila so w nowočasnym džělu wot předchadžaceho wotřezka. Cyłkownje njejsu zapisy tak wobšěrne kaž pola zažnych rukopisow. Slěduju směrnicy DFG za wopisanje mlódšich rukopisow podawaja so wopisanja tu w dwěmaj blokoma: přeni wěnuje so wobsahej, druhu wonkownym kajkosćam. Při tym je wopi-

³ Při tym zdawaja so zasady formatěrowanja zdžěła njekonsekwentnje naložowane (hl. na př. wotsadženje kategorije „makulatura“ str. 63, 79 a 83, wotsadženje powšitkowneho wopisowanja str. 86, 88, 103, 108).

⁴ Hl. na př. str. 73, 80, 83, 86, 88, 90, 99, 103, 110, 111, 113. Hišće bóle dispartny je w tutym nastupanju džěl, kiž zaběra so ze zažnym nowowěkom.

⁵ Tak na př.: Katalog der Handschriften des Benediktinerstifts Michaelbeuern bis 1600. Katalogband, wobdžěła Beatrix Koll (Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters, Reihe II, Bd. 6). Wien 2000.

⁶ Trochu přewidniše přez wariěrowanje wotstawkow a wužiwanje dypkow na př.: Kurt Heydeck/Giuliano Staccioli, Die lateinischen Handschriften aus dem Augustiner-Chorherrenstift Eberhardsklausen in der Stadtbibliothek Trier, Teil 1 (Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier, Neue Serie, 2), Wiesbaden 2007; Karl Heinz Keller, Die mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Eichstätt, Bd. 3, Aus Cod. st 471 – Cod. st 699 (Kataloge der Universitätsbibliothek Eichstätt, I. Die Mittelalterlichen Handschriften, Bd. 3). Wiesbaden 2004.

⁷ Birgit Mitzscherlich widži za nowočasnny wobstatk rukopisow we hłownym tři slědženske ćežišća: sprěnja biografiske a prozopografiske slědženja, zdruha krajnostawizniske přepytowanja, střeća analyzu teologiskich wobsahow (str. 217).

sanje wobsaha zdžěla dosć dokładne a wopřijimuje jednotliwe džěle jednoho krucha. W jara wobšěrných abo komplikowanych padach so wobsah kursorisce podawa (na př. M II 91, M II 95 str. 282 sl.). Z tym drje njeje hłuboke dodniće jednotliwych rukopisow móžne, ale wužiwar kataloga móže sebi tola přehlad wo nowočasnym wobstatku biblioteki stworić.

Katalogej samomu přizamknu so jako posledni, ale přiwšěm wažny džěl wšelake registry. Přěni z nich počahuje so jeniće na přěni džěl kataloga a zestaja němske a łaćónske inicije, t. r. spočatki tekstow. Wažny je tutón register za identifikaciju jednotliwych tekstow, kotraž wšak husto žane nadpisma nimaja abo kotrychž nadpisma móža so pola wšelakich tekstowych swědkow rozeznawać. Druhi a třěci register wobsahujeta jmjena a městnosće. Pobrachuje pak wěcny register. Tajki by wužiwarjam, za kotrychž je tematiski přistup k rukopisnemu wobstatkej wažny, wulka pomoc při namakanju wotpowědnych kruchow był.

Cyłkownje je nowy katalog rukopisow tachantskeje biblioteki w Budyšinje wažna a hódna publikacija. Džělo bu profesionelnje wuwjedžene a móže so z podobnymi katalogami druhich rukopisnych zběrkow runać. Skutkownje podšmórnje wuznam Budyšina jako duchowneho centruma Łužicy. By derje było, by-li nowa publikacija dalšich slědžerjow přiwabiła, kotřiž pomhaja, regionalny a nadregionalny wuznam tuteje wažneje, hać dotal mało přeslědženeje zběrki dodnić.

Madlena Malinkec

Anna Bender-Säbelkampff: Demokratie der ethnischen Minderheiten. Repräsentation und Partizipation in Österreich und der Europäischen Union. Wien: Facultas. wuv/Nomos 2012 (Schriften zum Internationalen und Vergleichenden Öffentlichen Recht; 16), 223 S.

Politische Repräsentation und Partizipation nationaler Minderheiten sind „Dauerbrenner“ in der Diskussion um die Gestaltung eines modernen Minderheitenrechts sowohl auf europäischer Ebene als auch in einzelnen Staaten. Nicht zuletzt bewegt diese Frage auch immer wieder die sorbischen Aktivisten im Dachverband Domowina ebenso wie in alternativen Allianzen und Initiativen. Noch intensiver und vehementer beschäftigt diese Frage die Kärntner Slowenen in Österreich, für die der renommierte konservative Völker- und Minderheitenrechtler Peter Pernthaler bereits vor über zwanzig Jahren ein umstrittenes, bis heute nicht in die Praxis umgesetztes Vertretungsmodell entwickelt hat.

Anna Bender-Säbelkampff geht in ihrer Studie von der zentralen These aus, dass Repräsentation und politische Mitwirkung notwendige Elemente eines modernen Minderheitenschutzes seien. Im ersten Abschnitt setzt sie sich mit theoretischen Aspekten auseinander wie dem Verhältnis von Demokratie und Freiheit, den Grenzen des Mehrheitsprinzips, der Ausgestaltung des ethnischen Minderheitenschutzes und der Frage nach effektiven politischen Partizipationsmöglichkeiten im Nationalstaat und auf europäischer Ebene. Sie verweist auf den fiktiven Charakter von ethnischer Homogenität, die konstruiert wird, um „darauf aufbauend Interessen als politische Ansprüche oder bereits bestehende Herrschaftsstrukturen zu legitimieren“ (S. 27). Im Folgenden erläutert die Autorin unterschiedliche Positionen hinsichtlich der Ausgestaltung des ethnischen Minderheitenschutzes, so die des „individualisierten Liberalismus“ und des Kommunitarismus. Ausgehend von den Erfahrungen mit der Realisierung des Rahmenüber-